

ELINA VIRTANEN: "SCHWESTER, LOTTA JA MAANPETTURI. RUTH MUNCKIN (1886–1976) MUISTOT JA TULKINNAT ELÄMÄNSÄ KULUSTA." LECTIO PRAECURSORIA 5.5.2018.

 ennenyty.net/2018/06/elina-virtanen-schwester-lotta-ja-maanpetturi-ruth-munckin-1886-1976-muistot-

Elina

Virtanen

FM Elina Virtasen väitöskirja "Schwester, lotta ja maanpetturi. Ruth Munckin (1886—1976) muistot ja tulkinnat elämänsä kulusta" tarkastettiin 5. toukokuuta 2018 Turun yliopistossa. Vastaväittäjänä toimi professori Tiina Kinnunen (Oulun yliopisto) ja kustoksena professori Marjo Kaartinen (Turun yliopisto).

Elokuussa 1966 Ruth Munck antoi *Helsingin Sanomille* 80-vuotishaastattelun, jossa hän totesi: "Minun aikani on tapahtunut niin käsittämättömän paljon asioita ja muutoksia, että on ihan vaikea uskoa itse olleensa koko ajan yksi ja sama ihminen."

Ruth Munckin käsitykseen hänen vaiherikkaasta elämästään on helppo yhtyä. Munck eli aikana, jolloin suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtui merkittäviä muutoksia: Suomi itsenäistyi, kävi läpi sisällissodan, talvisodan ja jatkosodan sekä sotien jälkeen koki aatteellisen murroksen. Munckin henkilökohtainen elämäntarina kietoutui näihin tapahtumiin erityisen kiehtovalla tavalla. Suuren kartanon tytär opiskeli sairaanhoitajaksi ja lähti joulukuussa 1915 jääkärien sairaanhoitajaksi Saksaan. Hän palasi kotiin sisällissodan Suomeen toimien valkoisen puolen sairaanhoitajana. 1920-luvun alussa Munck siirtyi Lotta Svärd -järjestön johtotehtäviin, ja hän seurasi 1920- ja 1930-luvulla aitiopaikalla valkoisen Suomen valtakautta. Talvisodassa Munck toimi sairaanhoitajana ja jatkosodan aikana hän etsi lottapuku päällään haavoittuneita ja sairastuneita suomalaisia SS-miehiä Saksan sairaaloista. Jatkosodan jälkeen muuttuneessa poliittisessä tilanteessa Munck tuomittiin maanpetoksesta.

Väitöskirjatutkimuksessani *Schwester, lotta ja maanpetturi. Ruth Munckin (1886—1976) muistot ja tulkinnat elämänsä kulusta* tarkastelen Ruth Munckin muistojen kautta yksilön historiallisen muistin rakentumista ja Suomen historiakulttuurisia muutoksia 1920-luvulta 1970-luvulle. Kysyn, miten Munck eri aikoina muisteli ja tulkitsi toimintaansa ja rooliaan jääkärien, lottien ja suomalaisten SS-miesten parissa. Lisäksi otan tarkasteluun Munckin saaman maanpetostuomion — hänen kuulustelunsa, oikeudenkäyntinsä ja vankeusaikansa.

Lähestyn aihettani Ruth Munckin itsensä tuottaman aineiston avulla. Päälähteinäni toimivat Munckin jääkärivuosien muistelmateos sekä hänen aikakauden lehtiin kirjoittamansa muistelmalliset kirjoitukset. Lisäksi tärkeän lähderyhmän muodostavat Munckin kirjoittamat kirjeet ja hänen antamansa haastattelut.

Lähdeaineiston kerääminen on ollut palapelin kokoamista pienistä paloista. Tutkimustyöni alussa minulla oli tiedossani vain tutkimuskohteeni nimi, asuinpaikka ja ammatti. Alkutietojeni perusteella törmäsin internetissä myynnissä olleeseen Munckin vuonna 1934 julkaistuun muistelmateokseen *Jääkärien mukana Saksassa*. Mielenkiinnosta tilasin kirjan, sillä tuumin, että kahdeksan euron hinta oli mahdollisen väitöskirjan aiheen arvoinen. Kiinnostus postissa tulleeseen muistelmateokseen ei kuitenkaan tapahtunut ensisilmäyksellä. Koin muistelmassa esiin nousseen isänmaallisen päätöksen minulle vieraaksi — kirja saikin lojua kirjakaapissani lähes vuoden ennen kuin lopulta tartuin siihen. Tajusin, että muistelmien kirjoitustavan taustalla oli jotakin mielenkiintoista. Miksi Ruth Munck kirjoitti minulle kovin vieraalla tavalla?

Ruth Munck työskenteli suomalaisten jääkärien sairaanhoitajana Mitaun sotasairaalassa ensimmäisen maailmansodan aikana. Kuva: Jääkäripataljoona 27:n perinneyhdistys ry.

Tästä alkoi varsinainen tutkimustyö. Aiemmista tutkimuksista oli vain vähän apua, sillä niissä Munckista on lähinnä vain lyhyitä mainintoja. Näin ollen tiedossani ei ollut mitään kokonaisuudesta, joka olisi antanut alkutiedot työlleni. Vähitellen, arkistojen, museoiden, kirjastojen ja internetin kätköistä, sain kerättyä aineistoa työni pohjaksi. Väitöskirjani onkin ensimmäinen laaja kokonaisuus Ruth Munckista.

Tutkimukseni metodologinen pohja rakentuu elämäkertatutkimukseen ja muistojen tutkimukseen. Tutkimuksessani on läsnä henkilöhistoriallinen näkökulma, sillä keskityn yhden henkilön eli Ruth Munckin elämänvaiheisiin. En kuitenkaan pyri avaamaan koko Munckin elämänkaarta, vaan keskityn valitsemaani tutkimuskysymykseen. Tärkeäksi näkökulmaksi nouseekin yksilön muistojen ja tulkintojen tarkastelu niiden julkaisuajankohdasta käsin. Tarkastelen, miten Munckin muistoissa oli läsnä niin menneet, kerrontahetken nykyisyys kuin tulevaisuuden odotuksetkin.

Lähtökohtani on, että muistellessaan menneisyyttään Ruth Munck kertoi omia henkilökohtaisia muistojaan. Samalla kuitenkin yksilöä ja hänen muistojaan määrittää se historiallinen, sosiaalinen, poliittinen ja kulttuurinen tausta, jossa hän elää. Näin ollen tarkastelen paitsi yksilön elämää ja muistoja myös laajemmin sitä kontekstia, jossa Munck elämänsä eri vaiheissa eli sekä sitä tapaa, jolla hän tässä ajassa ja ympäristössä elämänsä muisteli ja tulkitsi.

Väitöskirjatyöni noudattaa käsittelyjärjestykseltään työni pääotsikkoa *Schwester, lotta ja maanpetturi*. Nimitys *schwester* eli sisar viittaa Ruth Munckin sairaanhoitajan ammattiin, ja se vakiintui käyttöön hänen jääkärivuosinaan. Myöhemmin nimitys sai arvolatautuneen merkityksen, sillä siihen sisällytettiin Munckiin kohdistuvaa ylistävää, sankarillista ihailua. Myös Munck itse esimerkiksi allekirjoitti kirjeitään *Schwester Ruth* -nimellä. Hän vaikuttaakin pitäneen nimitystä kunnioittavana ja sankarillisena — itselleen mieluisana nimenä.

”Schwester Ruth” jääkärien ympäröimänä. Kuva:
Jääkäripataljoona 27:n perinneyhdistys ry.

Vastaavasti *lotta* on merkitykseltään neutraali — sen mielletään merkitsevän *Lotta Svärd* -järjestöön kuuluvia naisia. Toisaalta *lotta*-nimitykseen voi liittää käsityksen oikeistolaisuudesta tai sota-aikana aktiivisesti toimineista naisista. Munckin kohdalla sisällytän *lotta*-nimitykseen myös hänen toimintansa suomalaisten SS-miesten parissa, sillä matkoillaan tapaamaan haavoittuneita ja sairastuneita sotilaita Munck kulki *lottapuku* päällään.

Kolmas otsikon ulottuvuus, *maanpetturi*, ei ole Ruth Munckin itsestään hyväksymä nimitys. Hän kiisti elämänsä loppuun saakka syyllistyneensä maanpetokseen. Hän korosti niin kirjeissään kuin antamissaan haastatteluissa syyttömyyttään ja koki toimineensa vain isämaansa parhaaksi. Munckin maanpetosjutussa ilmenikin muistin ja muistamisen monimutkaisuus. Niin Munckin kuin todistajienkin kuulusteluista sekä oikeudenkäynnin materiaalista on luettavissa monimutkainen vyyhti muistamista, unohtamista, asioiden sekoittumista, oman edun tavoittelua ja tulkittamista. Munckin maanpetosjutussa tulee esiin myös erilaiset näkemykset isänmaallisuudesta ja isänmaan parhaaksi toimimisesta. Huomionarvoista kuitenkin on, että Munck sai korkeimmalta oikeudelta maanpetostuomion.

Otsikkoni tarkoitus ei siis ole tuoda esiin Ruth Munckin käsitystä itsestään, vaan sitä ristiriitaisuutta ja kiistanalaisuutta, jota hänen elämänsä liittyi. Munck saatettiin ja saatetaan edelleen nähdä joko sankarillisen ihailun kohteena, neutraalissa valossa tai negatiivisen maanpetturuuden siivittämänä. Tutkimukseni tarkoitus on antaa Munckille oma ääni, mutta samalla tarkastella kriittisesti sen ominaispiirteitä.

Ruth Munckin muistoissa nousee eri vuosikymmeninä esiin sama päätavoite: hänen pyrkimyksensä saada jääkäreille ja suomalaisille SS-miehille kunnioitusta ja arvostusta sekä sitä kautta yhteiskunnallista merkitystä ja valtaa. Lisäksi hän halusi edistää ihannetta voimakkaasta sotilaasta ja antaa nuoremmille ikäpolville esimerkin kunniakkaasta, isänmaan puolesta taistelevista miehistä. Munck halusikin kirjoituksissaan korostaa niitä uhrauksia, joita jääkärit ja suomalaiset SS-vapaaehtoiset olivat tehneet taistellessaan isänmaan puolesta. Hän korosti sotilaiden vaikeaa taivalta Saksassa sekä antoi heidän toiminnastaan, samoin kuin heidän luonteestaan ja ulkomuodostaan, lähes yksinomaan ihanteellisen ja sankarillisen kuvan.

Samalla Ruth Munck tavoitteli muistoillaan arvostusta suomalaisen naisen ja toki myös itsensä tekemää työtä kohtaan. Tämän hän teki tuomalla esiin kuvan vahvasta ja toimeliaasta naisesta, joka selviytyi vaikeissa olosuhteissa. Esimerkiksi kirjoittaessaan jääkärivuosiensa muistelmateosta 1930-luvun alussa, Munck toimi Lotta Svärd -järjestön johtotehtävissä. Vaikka Munck ei muistelmateoksessaan toimintaansa lottana mainitsekaan, voi muistoista lukea pyrkimystä lottaihanteiden mukaiseen vahvaan naiskuvaan. Samoin Munck pyrki antamaan esimerkin sairaanhoitajan ihanteellisesta toiminnasta.

Ruth Munck osoitti muistelmateoksensa ja muistelmakirjoituksensa paitsi suurelle yleisölle myös muistelun kohteena oleville jääkäreille ja SS-miehille. Hänen tavoitteensa oli kirjoittaa rohkaisevia sanoja suoraan sotilaille vakuuttaen heille heidän antamiensa uhrausten merkitystä isänmaalle ja osoittaen, että seisoivat heidän tukena elämän eri vaiheissa. Munckin sydäntä lähellä oli erityisesti sairastuneiden ja haavoittuneiden sotilaiden kohtalo — näin hän ikään kuin jatkoi sairaanhoitajalle kuuluvaa hoivatyötä antaen kirjoituksissaan tukensa heikompiosaisille. Huomionarvoista on, että Munck nosti jo 1920- ja 1930-luvuilla esiin ne jääkärit, jotka olivat saaneet henkisiä traumoja sodassa.

Ruth Munckin muistoja ei kuitenkaan pidä lukea vain sairaanhoitajan roolista käsin, vaan hänen elämäntarinassaan korostuu hänen poliittinen aatemaailmansa. Munckin muistoissa ilmenee ristiriitaa siinä, että hänellä oli poliittisia suhteita ja vankkoja poliittisia mielipiteitä, vaikka hän kiisti poliittiset tarkoituksensa. Munck tarpeen vaatiessa — tai osittain yhteiskunnan sopivuussääntöjen niin vaatiessa — piiloutui humanitaarisen roolinsa ja naiseutensa taakse. Toisaalta en ole löytänyt Munckilta kirjoituksia tai haastatteluja, joissa hän olisi tuonut kiivaasti esille poliittista kantaansa tai selittänyt pitkällisesti poliittisia mielipiteitään. Munckin aatemaailma oli, samoin kuin monilla muilla valkoisen aatteen kannattajilla, hänelle niin itsestäänselvyys, ettei hän varsinaisesti mieltänyt sitä poliittiseksi.

Ruth Munckin muistoissa jääkärien kanssa Saksassa vietetyt vuodet 1916–1918 olivat erityisen tärkeässä osassa. Kuva: Jääkäripataljoona 27:n perinneyhdistys.

Myös minulle tutkijana Ruth Munckin poliittisuus tuli aluksi yllätyksenä. Aivan tutkimukseni alkumetreillä mielenkiintoni kohdistui lähinnä Munckin rooliin sotasairaanhoidajana. Tutkimustyöni edetessä sain kuitenkin todeta, että olin valinnut aiheen, joka oli paljon poliittisempi ja ajankohtaisempi kuin olin tullut ajatelleeksi. Samalla tuli esiin myös aiheeni arkaluontoisuus, joka liittyi ennen kaikkea Munckin poliittiseen aatemaailmaan ja hänen Saksan-ystävyyteensä. Aloittaessani väitöskirjaprojektiani Suomen ja Saksan yhteydet 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla olivat paljon tutkittu, mutta edelleen arka aihe. Tutkimusta tehdessäni keskustelu aiheen ympärillä kuitenkin vilkastui, ja tutkijat tekivät uudenlaisia keskustelunavauksia niin Suomen ja Kolmannen valtakunnan suhteista kuin suomalaisesta sotienvälisestä äärioikeistosta. Väitöskirjatutkimukseni osallistuu tähän keskusteluun tuoden esiin aiemmin vain vähän tutkitun näkökulman suomalaisen, saksalaismielisen naisen elämään. Huomionarvoista on myös se, että historiantutkimuksessa on useita tutkimuksia, jotka keskittyvät vasemmistonaisten, kuten Hella Wuolijoen tai Martta Koskisen, elämään. Sen sijaan saman ajan oikeistolaisia naisia ei ole juurikaan tutkittu.

Tutkimukseni kuluessa olen joutunut pohtimaan henkilöhistorialliseen tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Mitä olemme oikeutettuja kertomaan menneisyyden ihmisistä? Usein tutkimuksissa eettiset haasteet ratkaistaan poistamalla tutkittavien

henkilötiedot — henkilöhistoriallisessa tutkimuksessa tämä ei ole mahdollista, sillä tutkittava kohde esiintyy omalla nimellään. Tällöin tutkijan on käytävä tarkkaa eettistä pohdintaa. Valitettavan usein henkilöhistorialliset tutkimukset sortuvat joko sankarilliseen ihailuun tai toisaalta tämän vastakohtana tutkimuskohteen kovasanaiseen kritisoimiseen. Oma lähtökohtani on, että jokaisen ihmisen ihmisarvoa tulee kunnioittaa. Kunnioitus merkitsee pyrkimystä puolueettomuuteen. Työssäni pyrin ymmärtämään Munckin muistoja siitä ajasta käsin, jolloin hän niitä kirjoitti.

Palaan nyt alussa mainitsemaani Ruth Munckin 80-vuotissyntymäpäivähaastatteluun, jossa Munck pohti elämänsä aikana tapahtuneita yhteiskunnallisia muutoksia ja toisaalta oman itsensä pysymistä samana. Olen usean vuoden ajan tutustunut henkilöön nimeltä Ruth Munck. Tämän tutkimustyön tuloksena voin todeta, että tutkimuskohteeni omasi vankan arvomaailman, jota eivät rajutkaan yhteiskunnalliset murrokset horjuttaneet. Hän ei vaikeissakaan tilanteissa ja maailman muuttuessa luopunut itselleen tärkeistä arvoista ja ihanteista vaan kannatti niitä elämänsä loppuun saakka. Toisaalta Munck oli niin kiinni omassa arvomaailmassaan, ettei hän juurikaan kyennyt tai halunnut nähdä sen ulkopuolelle. Hän ei myöskään muuttuneessa tilanteessa kyseenalaistanut tai uudelleenarvioinut omaa menneisyyskäsitystään ja aatemaailmaansa.

Nyt, kun Suomen itsenäistymisestä ja sisällissodasta on kulunut sata vuotta, Ruth Munckin elämäntarina on erityisen ajankohtainen. Julkisuudessa puhuttavat sadan vuoden takaiset tapahtumat ja keskustelu siitä, kenen historiaa me kerromme ja kenen äänen me annamme kuulua. Historiantutkimus on siirtynyt suurista linjoista kohti yksityiskohtaisempaa tarkastelua — näin erilaiset äänet ja sävyt tulevat entistä paremmin esille.

Väitöskirjatutkimuksessani olen antanut äänen Ruth Munckille — jääkärien sairaanhoitajalle, lotalle, suomalaisten SS-miesten hoitajalle ja maanpetoksesta tuomitulle naiselle. Munckin muistot tarjoavat ainutkertaisen mahdollisuuden tarkastella valkoisen Suomen arvoihin sitoutuneen ihmisen elämänkohtaloa 1920-luvulta aina 1970-luvulle saakka. Samoin ne tuovat esiin suomalaisen, saksalaismielisen naisen elämää. Munckin merkittävä rooli niin jääkärien, lottien kuin suomalaisten SS-miesten parissa mahdollistaa kyseisten järjestöjen ja niiden toiminnan tarkastelun aktiivisesti osallistuneen naisjäsenen kautta. Näkökulma on yksilön, mutta hänen kauttaan voimme tavoittaa menneisyyden moniäänisyyttä.